

Željko Karaula

UDK: 32-05 Bićanić, R.
Pregledni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 12. 4. 2017.
DOI: <http://doi.org/10.21857/yrvqtp0x9>

PRILOZI ZA BIOGRAFIJU RUDOLFA BIĆANIĆA (1905. – 1968.)

Sažetak

U radu se, na osnovi arhivskih izvora, osobne ostavštine koja se čuva u obitelji Bićanić te periodike i radova prikazuje životni i stvaralački put dr. Rudolfa Bićanića, jednog od prvaka i ideologa Hrvatske seljačke stranke u međuratnom razdoblju stare Jugoslavije, posebno kao jednog od čelnih ljudi *Gospodarske sloge*, člana jugoslavenske izbjegličke vlade (viceguverner Narodne banke Jugoslavije), te njegovo pristupanje Narodnooslobodilačkom pokretu (NOP) tijekom Drugoga svjetskog rata. Nakon završetka rata prikazuje se njegovo djelovanje u ulozi predstavnika jugoslavenske vlasti u pregovorima s UNRRA-om te ukratko Bićanićevo plodonosno razdoblje, kada djeluje kao profesor ekonomije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Ključne riječi: Rudolf Bićanić; biografija; Hrvatska seljačka stranka; ideologija; izbjeglička vlada; Narodnooslobodilački pokret (NOP); ekonomija; povijest agrarizma.

1. Uvod

Stvaralački rad i djelo političara, ideologa, znanstvenika i profesora dr. Rudolfa Bićanića (1905. – 1968.) detaljno je obrađivano unutar korpusa hrvatske ekonomske znanosti te povijesti ekonomije, dok je rijetko bilo u središtu pozornosti historiogra-

fije.¹ O Bičaniću su uglavnom pisali njegovi kolege sveučilišni profesori Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je Bičanić 22 godine predavao predmet Ekonomska politika Jugoslavije, ali i drugi ekonomisti i sociolozi. O njemu su pisali poslije njegove smrti s poštovanjem, često kolegijalno u toplom osobnom tonu, uvažavajući njegov plodni rad na polju ekonomije i afirmaciji hrvatske ekonomske misli i znanosti u svijetu. Od Bičanićeve smrti 1968. prigodno su se pojavljivali radovi i članci ekonomske provenijencije u kojima se studiozno razlagalo o nekim problemima Bičanićeve stvaralaštva u ekonomskim znanostima i sociologiji sela, te neke bibliografije Bičanićevih radova.² Ovaj rad, što je potrebno spomenuti, nema pretenzije da šire elaborira Bičanićeve ekonomske postavke kroz dugo trajanje i eventualno njihovu mijenu, posebno nakon 1946. godine, već je uglavnom koncentriran da na historiografski način objasni osnovna razdoblja u kojima je Bičanić aktivno sudjelovao, radio i borio se za svoje ideale i svoje viđenje svijeta, kao i njegovo pozicioniranje na tadašnjoj realnoj političkoj i znanstvenoj pozornici.

2. Djetinjstvo i mladost u Bjelovaru te studij u Parizu i Zagrebu (1905. – 1932.)

Rudolf Bičanić rođen je 5. lipnja 1905. u Bjelovaru u srednje imućnoj građanskoj obitelji. Bičanićev otac Nikola Bičanić (1877. – 1942.) bio je poznati trgovac namještajem i mješovitom robom u Bjelovaru, a majka Paula Bičanić, rođena Škornjak (1887. – 1962.), kći uglednog bjelovarskog obrtnika i krojača Ivana Škornjaka.³ Rudolf je bio prvo dijete u obitelji, tri godine kasnije rođena je njegova sestra Katica (Kaja), a devet godina kasnije brat Dajko. Bičanićev otac Nikola bio je porijeklom iz Like, odakle je otišao kao

¹ Najviše je o Bičaniću u historiografiji pisao Ivica Šute u svojoj knjizi *Slogom slobodi. Gospodarska sloga 1935.-1941.*, Srednja Europa, Zagreb, 2010., te donekle Branko Petranović u svom radu o UNRRRA-e, „Pomoć UNRE Jugoslaviji“, *Istorija XX veka*, II, 1961., Beograd, 163-222. U Hrvatskom biografskom leksikonu postoji vrlo informativan članak o Bičaniću s iscrpnim popisom izvora (Mladen, Švab, Bičanić, Rudolf, *Hrvatski biografski leksikon*, 1., JLZ, Zagreb, 1983., 752-755). Šire nehistoriografske osvrtne na Bičanića i njegov život dali su njegova supruga Sonia Wild-Bičanić u knjizi memoara *Dvije linije života*, Durieux, Zagreb, 1999., te Bičanićev prijatelj iz zatvoreničkih dana srbijanski političar Dragoljub Jovanović u knjizi uspomena: Dragoljub, JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi. Medaljoni 46 umrlih savremenika sa fotografijama*, Izdanje pišćevo, Beograd, 1975., 82-88.

² Vidi djelomičnu bibliografiju: Uroš, DUJŠIN, Bibliografski podaci o objavljenim radovima prof. dr. Rudolfa Bičanića, *Ekonomski pregled*, br. 10., 1968., 579-586., Stanko, PINTARIĆ, Život i rad profesora Rudolfa Bičanića (s bibliografijom radova), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 1., (143), 1969., 285-301., Petar, GRAHOVAC, Rudolf Bičanić o seljaštvu, selu i poljoprivredi, *Sociologija sela*, br. 1., (143), 1999., 45-64., Antun, PETAK, Bibliografija radova Rudolfa Bičanića iz ekonomike poljoprivrede i sociologije sela, *Sociologija sela*, br. 1., (143), 1999., 65-94 (ovdje vidi poseban dio bibliografije o R. Bičaniću kao znamenitom znanstveniku i napisane nekrologe), Ivan, ERCEG, Pisanje o nacionalnoj ekonomskoj povijesti (R. Bičanić novije doba), *Acta historico-oeconomica*, vol. 25-26., 1998. – 1999., 146-155, Vlado, PULJIZ, Seljaštvo u radovima R. Bičanića, *Sociologija sela*, br. 1-2., 1996., 97-103.

³ Državni arhiv Bjelovar (DABJ), fond 296., Zbirka matičnih knjiga rimokatoličkih župa, 1905. Zapis o rođenju i krštenju.

petnaestogodišnji mladić u potrazi za poslom. Nakon niza godina provedenih u Karlovcu i Zagrebu, gdje se uzdržavao raznim sitnim poslovima, početkom 20. stoljeća došao je u Bjelovar, gdje se zapošljava kao pomoćnik u trgovini.⁴

Bjelovar je sve do 1872. godine bio vojnički grad u Vojnoj krajini, pa su sve institucije građanskog društva u njemu bile mlade i slabe. Ipak, zbog vojarne, vojne škole, a onda i gimnazije, te kao središte velike Bjelovarsko-križevačke županije od 1886. godine, Bjelovar se brzo i uspješno razvijao postajući sve snažniji gospodarski čimbenik i privlačni gospodarski centar u regiji. Upravo negdje kada u grad dolazi Nikola Bićanić Bjelovar se počeo razvijati i kao trgovački grad, pogotovo kad je 1894. spojen s Križevcima, odnosno s glavnom prugom Koprivnica – Zagreb. Vojna funkcija Bjelovara sve više ustupa mjesto trgovini i industriji, posebno za vrijeme gradonačelnika Sime Blaževca (1889. – 1913.). Osim toga grad je bio snažno tržište i za stoku. Stvaraju se i brojne građanske institucije, a tradicija sportskih i pjevačkih društava u vrijeme Vojne krajine nastavlja se.⁵

Prema obiteljskoj predaji, Nikola je bio vrlo poduzetan i „spreman na rizik“ te je za nekoliko godina otvorio vlastitu trgovinu, nedaleko od glavnoga gradskog trga pod nazivom: *Nikola Škornjak, Bjelovar – trgovac namještajem i mješovitom robom*, dok su se na tabli iznad trgovine nalazili crteži kobasice i šunke.⁶ Zahvaljujući dobrim poslovima, posebno s austro-ugarskom vojskom, odnosno njezinim garnizonom u Bjelovaru, Nikola se uskoro pridružuje bjelovarskoj eliti. Godine 1907. postaje zamjenik ravnatelja Hrvatsko trgovačko-obrtne štedionice, a aktivan je i u raznim bjelovarskim kulturnim društvima.⁷ Nema sumnje da je njegovu usponu pomagao i otac njegove supruge Ivan Škornjak, koji se također nalazio na uglednim položajima u bjelovarskim obrtničkim organizacijama.⁸ Prema podacima Kraljevskih poreznih ureda i poreznih ureda grada Bjelovara za 1914. godinu, trgovac Nikola Bićanić nalazio se u prvih sto najbogatijih ljudi s područja Bjelovarsko-križevačke županije, a time je postao i član Županijske skupštine u Bjelovaru.⁹

Nakon kriznog razdoblja Prvoga svjetskog rata nastavio je uspješan rad u novoj jugoslavenskoj državi. Udružuje se s još jednim trgovcem Julijem Laušem (Lausch) te se od tada trgovina zove Bićanić-Lauš. Godine 1919. postaje uglednim

⁴ Sonia, WILD-BIĆANIĆ, *Dvije linije života*, Durieux, Zagreb, 1999., 108-114.

⁵ Vidi detaljnije u: Hrvoje, PETRIĆ, Željko, HOLJEVAC, Željko, KARAULA, *Povijest Bjelovara – naseljavanje, vojna uprava, slobodni grad*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Bjelovar – Zagreb, 2013.

⁶ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 115.

⁷ Željko, KARAULA, *Moderna povijest Bjelovara 1871.-2010.*, Tiskara Horvat, Bjelovar, 2012., 135.

⁸ *Savez hrvatskih obrtnika, Historijat 1908-1933.*, Izdao Savez hrvatskih obrtnika u Zagrebu, Zagreb, 1934., 110.

⁹ Kr. Županijska oblast u Bjelovaru. Oglas, *Nezavisnost*, br. 84., 4. II. 1914., 8.

članom mjesnog odbora Hrvatskog radiše, koji se bavi animiranjem bjelovarskih obrtnika i organiziranjem izložbi šegrtskih radova.¹⁰ U to vrijeme Nikola se i politički angažira na lokalnim gradskim izborima 1919. godine na listi Udruženog nezavisnog gradjanstva, koje je zapravo bilo pod patronatom tada Davidovićeve i Pribićevićeve Jugoslavenske demokratske stranke (JDS).¹¹ Nikola Bićanić biva izabran za gradskog zastupnika, ali je tada gradom upravljala stranka Hrvatska zajednica (HZ) na čelu s gradskim načelnikom Ladislavom Labašem, koja je u gradu održala premoć sve do 1925. godine.¹²

O djetinjstvu i mladosti Rudolfa Bićanića postoji malo podataka, a sa sigurnošću možemo reći samo da je bio odličan učenik u bjelovarskoj gimnaziji,¹³ pa su ga roditelji po završetku gimnazije poslali na daljnje jednogodišnje školovanje u Pariz u poznatu europsku poslovnu školu *École des Hautes Études Commerciales*. U obiteljskoj ostavštini Bićanićevih sačuvano je mnogo pisama koja je Rudolf slao svojim u Bjelovar iz Pariza tijekom svojeg boravka u francuskoj metropoli u školskoj godini 1924./1925. Prema pismima, ispite je uredno polagao, a u slobodno vrijeme često je razgledavao grad i okolicu. Tjedan dana prije odlaska iz Pariza Bićanić polaže zadnji ispit na *École*, kako piše obitelji u Bjelovar: „Baš ova su mi zadnja 3 dana preko glave. Čitav Pariz pleše već od subote – pred mojom kućom bal i muzika (harmonika i veliki bubanj s đinelama) a ja – učim koliko mogu kad bubanj čuti i mislim u sebi želje... bubnja.“¹⁴ Godine 1925. postiže *certifikat d'estudes* na *École des Hautes Études Commerciales* kao drugi u rangu svojega godišta.¹⁵ U domovinu se Bićanić vraća krajem srpnja 1925. godine, te slijedi povratak u Bjelovar, a uskoro i početak studija prava na Sveučilištu u Zagrebu.¹⁶

Bićanić je rano u Bjelovaru postao vrlo dobar sokolaš, te je poslije povratka iz Pariza nastavio s djelovanjem u zagrebačkom *Jugoslavenskom sokolu*. U pismu roditeljima od 6. veljače 1926. piše: „U Sokolu inače uživam veliki respekt i vrlo me ljudi vole, naročito dr. Gavrančić.“¹⁷ Kao student Bićanić se uglavnom kretao u zagrebačkim projugoslavenski nastrojenim građanskim krugovima, koji su izražavali rezerviranost prema Stjepanu Radiću i njegovu hrvatskom seljačkom pokretu. Preko svojeg oca, ali i dr. Otona Gavrančića, utjecajnog starješine *Jugoslavenskog sokola*

¹⁰ Skupština Hrvatskog Radiše u Bjelovaru, *Nezavisnost*, br. 31., 2. VIII. 1919., 1.

¹¹ Bračo sugradjani, *Demokratski glas*, br. 47., 25. X. 1919., 1.

¹² Gradski izbori, *Demokratski glas*, br. 48., 1. XI., 1919., 2., KARAULA, n. dj., 284-293.

¹³ Vidi: Josip, VUSIĆ, *Gimnazija u Bjelovaru 1876.-1978.*, Millennium d.o.o., Bjelovar, 2012.

¹⁴ Ostavština Rudolfa Bićanića (ORB), Kutija pisma, Pariz, 13. VII. 1925.

¹⁵ PINTARIĆ, n. dj., 285.

¹⁶ ORB, Kutija pisma, U expresnom vozu, 20. VII. 1925.

¹⁷ ORB, Kutija pisma, Zagreb, 6. II. 1926.

te jednog od lokalnih prvaka Davidovićeve Demokratske stranke (DS), Bićanić je usvojio i prihvatio određene kritičke nazore prema pitanju religije i utjecaju Crkve u društvu.¹⁸ Uglavnom, nasuprot *Hrvatskom sokolu*, pripadnici *Jugosokola* uglavnom su dolazili ili su bili „regrutovani iz redova Demokratske stranke S. Pribićevića.“¹⁹

Prema pismima u obiteljskoj ostavštini, Bićanić je redovito pohađao ispite i provodio normalni studentski život. Do nepovoljne situacije po mladog Bićanića došlo je kada mu je otac bankrotirao u poljoprivrednoj krizi 1926. godine. Zbog toga se mladi Bićanić morao zaposliti da bi prehranio sebe, a i pomogao obitelji u Bjelovaru. Stoga se primio posla te od 1928. radi u odvjetničkoj kancelariji dr. Franka Wintera u Bjelovaru, a 1929.-30. namješten je u *Merkuru*, društvu za osiguranje privatnih namještenika.²⁰ Nakraju se obitelj početkom 30-ih godina preselila u Zagreb, gdje je, uz Bićanićevu pomoć, otvorila malu trgovinu s mješovitom robom.²¹

3. Politički angažman unutar Ujedinjene revolucionarne omladine (URO) i robija u Srijemskoj Mitrovici (1932. – 1935.)

Uz dosta teškoća, Bićanić je redovno završio Pravni fakultet 1931. godine s najvišim ocjenama i stekao titulu doktora prava. Na zadnjoj godini studija Bićanić se zapošljava na mjestu tajnika Generalnog konzulata Republike Peru u Zagrebu.²² Za vrijeme studija na Zagrebačkom sveučilištu Bićanić je – prema kazivanju svojega bivšeg suradnika Šime Balena – pripadao Liberalnoj omladini, a kasnije i Ujedinjenoj revolucionarnoj omladini (URO), koja je okupljala studente koji su se protivili monarhističko-centralističkoj diktaturi kralja Aleksandra, a bila je povezana s politikom Samostalne demokratske stranke (SDS) Svetozara Pribićevića. Prema Rajčeviću i Žariću, radilo se o omladinskoj organizaciji Samostalne demokratske stranke koja je osnovana na Zagrebačkom sveučilištu 1931. godine. U skici svoje autobiografije Bićanić pod poglavljem „Ilegalna djelatnost“ spominje niz političkih agitacija, među kolegama i niz tajnih političkih sastanaka unutar URO-a.²³ URO je bila omladinska organizacija po svojem nazivu, ali ne i po dobnoj strukturi svoga članstva.

¹⁸ Andrej, MAČEK, Nino, ŠKRABE, *Maček izbliza*, Disput, Zagreb, 1999., 31. Dr. Oton Gavrančić 1933. godine zajedno s još 61 zastupnikom podnio je u Narodnoj skupštini zahtjev o zabrani djelovanja Družbe Isusove, što je izazvalo velike reakcije među biskupima u Katoličkoj crkvi. Jure, KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret (1903-1945.)*, Glas koncila, Zagreb, 2004., 201.

¹⁹ Nikola, ŽUTIĆ, Sokoli. *Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929-1941.*, Angrotrade, Beograd, 1991., 13.

²⁰ PINTARIĆ, n. dj., 285.

²¹ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 116.

²² ORB, Dosje Rudolfa Bićanića, br. 17338/32.

²³ Hrvatski državni arhiv (HDA), fond 1005., Arhiv Rudolfa Bićanića (ARB), kut. 1. Skica „Autobiografije“.

Cilj te organizacije, prema njezinu programu, bilo je stvaranje novog „političkog i privrednog poretka“ u Jugoslaviji. Rukovodstvo te ilegalne organizacije nalazilo se u Parizu, a činili su ga: dr. Stojan Pribićević, dr. Radiša Vorkapić i ostali mlađi samostalski prvaci u emigraciji. Ta grupacija posebnu je pozornost usmjeravala na srednjoškolce i studente jugoslavenskog opredjeljenja koji su željeli reformiranu Jugoslaviju na federativnom principu. Vodstvo je težilo da se u zemlji stvori „velika seljačko-radnička stranka“ te se prema seljacima pristupalo demagoškim parolama, a u čijem su stvaranju studenti i članovi URO-a imali važnu ulogu.²⁴

Tako se i dogodilo da je Bićanić 1932. godine, za vrijeme održavanja IX. *Svesokolskog međunarodnog sleta* u Pragu (Masarykov nacionalni stadion u Pragu, gdje se održavao glavni dio sleta, primao je 180.000 gledatelja), na kojem je sudjelovao kao član *Jugoslavenskog sokola*, preuzeo od jednog suradnika (dr. Radiša Vorkapić) prognanog Svetozara Pribićevića manji kovčeg s propagandnim brošurama protiv karadževićevske diktature. Prognanik Pribićević tada je u emigraciji, čini se, od sredine 1932. počeo zastupati otvoreno republikansko uređenje Jugoslavije, dok je njegova evolucija prema federalizmu otpočela i ranije. Pribićević tada izražava i neke revolucionarne tendencije, odnosno traži borbu protiv šestosiječanjske diktature na platformi „ideje slobode“, iako se uglavnom preporučivala „građanska neposlušnost“ u obliku poreznog i vojnog bojkota te širenje propagande u narodu. Ta Pribićevićeva borbenost i riješenost da se protiv diktature krene i borbom zajedničkim snagama sa svim političkim platformama koje su protiv diktature, očito je privlačila mladog Bićanića i omladinsko vodstvo URO-a.²⁵ Međutim, Bićanić je otkriven prilikom prijelaza austrijsko-jugoslavenske granice i kasnije, kada je počeo širiti te brošure, uhićen je u Zagrebu, pod optužbom za *rasturanje* protudržavne propagande.²⁶ Dana 20. srpnja 1932. zatvoren je u zatvoru policije zagrebačke, da bi tijekom kolovoza iste godine bio premješten u zatvor zagrebačkog Sudbenog stola, gdje se nalazi do 27. listopada 1932. godine. Istog dana premješten je u zatvor Državnog suda za zaštitu države u Beogradu, da bi suđenje protiv njega i još trojice optuženih po istoj optužbi počelo je 16. veljače 1933. godine.²⁷

Bićanićev branitelj bio je dr. Janko Baričević, iz bivših samostalskih krugova. Nakon nekoliko dana suđenja Bićanić je osuđen na tri godine zatvora i „tri godi-

²⁴ Vojo, RAJČEVIĆ, Slobodan, ŽARIĆ, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1929.-1941.*, II., Naklada Centra društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb, 1980., 38-42.

²⁵ Ljubo, BOBAN, *Svetozar Pribićević u opoziciji 1928-1936.*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., 116-118.

²⁶ Suđenje dr. Bićaniću koji je rasturao brošure U.R.O, *Politika*, br. 8897., 17. II. 1933., 4., Suđenje za rasturanje ilegalnih spisa, *Pravda*, 17. II. 1933., 7.

²⁷ ORB, Dosje Rudolfa Bićanića, br. 17338/32. Dr. Radiša Vorkapiću sudilo se u odsutnosti jer je tada bio u Pragu.

ne gubitka časnih prava uračunavajući mu u kaznu odležani pritvor.²⁸ Odslužene kazne u Srijemskoj Mitrovici počelo je 24. veljače 1933.²⁹ Zanimljiv pogled na tadašnjeg mladog Bičanića i njegovu političku profilaciju pružaju nam memoari Dragoljuba Jovanovića, srbijanskog zemljoradničkog prvaka, intelektualca, koji se također nalazio u zatvoru u Mitrovici kao protivnik Aleksandrove monarhističke diktature. Jovanović navodi u memoarima da se nakon dolaska u zatvor nekih od osuđenih prvaka HSS-a poput Pernara, Košutića i Kemfelje Bičanić promijenio: „postao je mudar i ćutljiv. Pomalo i očajava, ali neće da prizna koliko je nezadovoljan svojim sunarodnjacima.“, a osim toga, kako tvrdi Jovanović, Bičanić je uvjeravao svoje zatvorske kolege (nakon ustanka u Lici u srpnju 1932.) da će na proljeće izbiti u Hrvatskoj socijalna revolucija.³⁰ Prema svemu sudeći, Bičanić je u početku svojih kažnjeničkih dana izražavao jasnu jugoslavensku političku orijentaciju te nije imao simpatije za ekskluzivno hrvatstvo kako ga je promovirala seljačka ideologija HSS-a, a čini se da nije imao ni povoljno mišljenje o Mačeku. Pričao je Jovanoviću da ga u Zagrebu zovu: „Maček – Bedaček“. Nasuprot tomu Jovanović je uvjeravao Bičanića da je u krivu, da je Maček iskusan političar, vrlo sposoban i temeljit „pošten i lojalan Radićev nasljednik“.³¹

Kada je u zatvor stigao i Vlatko Maček (3. svibnja 1933.), predsjednik HSS-a Jovanović Bičanića mu je preporučio ovim riječima: „Držite ovoga. Sposoban je. Biće Vam od velike koristi“ i izrazio nadu da će Bičanić „popraviti svoje mišljenje o Mačeku i da će se uvjeriti da on nije Hrvat Pernarovog ni Košutićevog tipa“.³² Mačekov unuk Andrej kasnije je u svojim sjećanjima napisao da je Maček rano stekao pozitivno mišljenje o Bičaniću koje je „nedvojbeno stvorio već u danima njihovog zatočenja u Mitrovici 1933.-34.“³³ Uglavnom, očito je Maček utjecao na tada nepovjerljivog mladog Bičanića i odigrao presudnu ulogu u njegovu političkom preokretu, „raspravljajući s njime o tome što Hrvati trebaju raditi „kad dođe njihovo vrijeme.“³⁴ Možemo se

²⁸ Presuda Državnog suda dr. Vorkapiću i drugovima, *Politika*, br. 8901., 21. II. 1933., 5. U Arhivu Rudolfa Bičanića u HDA ostao je sačuvan brzojav odvjetnika J. Baričevića njegovoj sestri Katici Bičanić o presudi Bičaniću. HDA, fond 1005., ARB, kut. 5., Brzojav.

²⁹ ORB, Knjižica Lektira. U toj knjižici Bičanić je detaljno bilježio sve datume svojih premještaja u zatvorske objekte u Zagrebu, Beogradu i Srijemskoj Mitrovici. Zahvaljujem prof. dr. sc. Ivi Bičaniću s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu što mi je dao na korištenje ostavštinu svoga oca te niz korisnih sugestija u našem razgovoru o životnom putu Rudolfa Bičanića.

³⁰ JOVANOVIĆ, II., n. dj., 318. Bičanić ovdje prvenstveno misli na socijalni bunt i ustanak protiv diktature, što je u spomenutom ustanku u Lici iskoristio i ustaški pokret. Vidi: Ivica, ABRAMOVIĆ, Iстина o takozvanom Ličkom ustanku u Brušanima, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1-2., 1990., 187-210.

³¹ Dragoljub, JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi*, II., n. dj., 84.

³² JOVANOVIĆ, II., n. dj., 330-331.

³³ Andrej, MAČEK, Nino, ŠKRABE, *Maček izbliza*, Zagreb, 1999., 31.

³⁴ Ivica, ŠUTE, *Slogom slobodi. Gospodarska sloga 1935-1941.*, Srednja Europa, Zagreb, 2010., 96.

složiti sa Šuteovom konstatacijom da je nesumnjivo „Bićanićevo utamničenje, kao i dijeljenje zajedničke zatvorske prostorije te ideja o raznim problemima i perspektivama rješenje hrvatskog pitanja s predsjednikom Mačekom, snažno utjecalo na pristupanje Bićanića HSS-u i njegovom ukupnom angažmanu u radu stranke u onim područjima u kojima je bio najjači, a to je ekonomsko polje rada.“³⁵

4. U vodstvu *Gospodarske sloge* i publicistički rad (1935. – 1940.)

Zahvaljujući Mačeku, Bićanić se našao u rukovodstvu HSS-a, tadašnjem središtu svenarodnog okupljanja Hrvata i glavnom čimbeniku njegova prerastanja u moderan politički narod. Nakon izlaska iz zatvora Bićanić je imenovan tajnikom Odbora za pomoć pasivnim krajevima Jugoslavije, u sklopu kojeg je razvio svestranu aktivnost te provodi velike ankete o ekonomskom i društvenom položaju seljaštva.³⁶ Uz ostalo, pješice je prošao sve pasivne krajeve u kojima žive Hrvati nastojeći se na licu mjesta upoznati s njihovim životom i problemima. Tako je godine 1936. nastalo njegovo prvo važno djelo *Kako živi narod – život u pasivnim krajevima*. Iako je to djelo trebalo biti tek prikaz stanja u tim područjima. „Bićanić je iz prikupljenog gradiva uspio izraditi veoma uspješnu ekonomsku i sociološku analizu životnih prilika hrvatskog življa u Lici, Dalmatinskoj Zagori, zapadnoj Bosni te u Hercegovini kao najsiromašnijim područjima.“³⁷ Knjiga je u javnosti primljena vrlo pozitivno. Loše su je primili jedino politički protivnici HSS-a desnog spektra.³⁸

Prema Dujšinu, tom knjigom počinje Bićanićevo prerastanje iz političara u znanstvenika. Bićanić piše u svojoj knjizi: „I ja sam se uvjerio, da se o stvarnom životu naroda znade vrlo malo u gradu, medju školovanim ljudima. Naša gospoda znadu više o kulturnim strujanjima Beča i Pariza, nego li o kulturnim strujanjima Posavskih Brega, desetak kilometara od Zagreba. Znadu više o političkim ideologijama Engleza i Nijemaca, nego što znadu kakvo mišljenje o uredjenju društva i države uopće ima hrvatski seljak... (...) Treba ići u narod i vidjeti kako živi, taj sam si zadatak postavio.“ U predgovoru knjige Bićanić objašnjava plan njezina pisanja: „Knjiga je pisana po jednom smišljenom planu. Najprije su iznesena dva osnovna problema pasivnih krajeva: pitanje gladi i vode. Onda se prelazi redom na proizvodne odnose: poljodjelsku proizvodnju, posjedovne odnose, stočarstvo i t.d. Zatim dolazi na red pitanje tržišta i cijena, i sve što je s tim u vezi.“³⁹ Prema Puljizu, „Bićanić je na svojim putovanjima želio shvatiti seljaš-

³⁵ ŠUTE, n. dj., 96.

³⁶ ŠUTE, n. dj., 96.

³⁷ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj., (predgovor Uroša Dujšina, 13.).

³⁸ Z. Dugački, *Kako živi narod*, *Hrvatska revija*, X., 1937., 554-556.

³⁹ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj. (predgovor Uroša Dujšina, 13.).

tvo, otkriti njegove vrijednosne temelje i upoznati njegove običaje“ (...) on se nije „... zadovoljavao intelektualističkim lamentacijama nad teškom sudbinom tog siromašnog svijeta, nego pokušava naći odgovor na pitanje – kako mu pomoći (...) Bičanić želi da seljak unaprijedi svoje gospodarstvo i prevlada stanje socijalne i političke nemoći u kojoj živi i da zauzme aktivnu poziciju u društvu i ekonomiji koji se mijenjaju.“⁴⁰ Ta je knjiga, prema Dujšinovoj ocjeni, potresno svjedočanstvo o nebrizi tadašnje „gospode“ za narodne potrebe i otuda proizašlog antagonizma seljaštva prema toj gospodi. Ona najbolje objašnjava radikalizam lijevog krila HSS-a prema vlastima i „pokvarenoj gospodi“.

Da bi popravio takvo stanje na selu, HSS osniva *Gospodarsku slogu*. *Gospodarska sloga* bila je gospodarska organizacija HSS-a koja je osnovana s osnovnim ciljem da osigura i poboljša životne uvjete seljačkog stanovništva u Hrvatskoj, ali i zbog političkog i operativnog organiziranje dotad bespomoćnog, obespravljenog i dezorijentiranog hrvatskog seljaštva.⁴¹ Među njezinim glavnim zadacima bilo je posredništvo, odnosno nastojanje da se seljačkoj robi i proizvodima na tržištu osigura što povoljniji tretman i cijena. Zbog toga je jedna od najvažnijih akcija Sloge bio pokret za podizanje cijena seljačkim poljoprivrednim proizvodima i stoci na tržištu. Borba Sloge za podizanje cijena bila je najjača ondje gdje su kupci bili „organizirani u karatele, ili gdje su imali kakav prirodni monopol“⁴². Osim obrane konkretnih seljačkih interesa, *Sloga* je radila i na promicanju gospodarskog i društvenog rada seljaštva, promicanju zadrugarstva, pravilnog korištenja zemljišnih zajednica, veterinarske službe. Podizali su se i gradili zadružni domovi, sjemenski hambari, skladišta, podrumi, sušionice, prodavaonice itd.⁴³ Sva ta nastojanja bila bi nepotpuna bez znanstvene osnove Slogina pokreta, istraživanja, proučavanja i skupljanja podataka u svrhu unapređivanja seljačke proizvodnje i seljačkog života. Početkom 1936. godine, nakon provedene istraživačke studije, Bičanić stupa u *Gospodarsku slogu* u svojstvu člana ravnateljstva. Tamo osniva Zavod za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva, kojem stoji na čelu četiri godine, a gdje su bili zaposleni školovani stručnjaci iz područja šumarstva, agronomije, veterine, ekonomije i dr. Zavod je uskoro postao važan *Slogin* savjetodavni organ.⁴⁴ Misija Rudolfa Bičanića produkt je želje nastale u tamnicama mitrovačkih kazamata. Kao i mnogi istaknutiji HSS-ovi međuratni čla-

⁴⁰ Vlado, PULJIZ, Seljaštvo u djelu Rudolfa Bičanića, u: *Kako živi narod*, Pravni fakultet – Globus, 1996., Zagreb, II-VI.

⁴¹ Sveobuhvatnu analizu djelovanja i rada *Gospodarske sloge* u Hrvatskoj vidi u: Ivica, ŠUTE, *Slogom slobodi. Gospodarska sloga 1935.-1941.* n. dj.

⁴² Milan, IVŠIĆ, *Seljačka politika. Društveni život na selu*, Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1937., 169.

⁴³ *Kalendar Gospodarske Sloge za godinu 1939., 1939.*, Zagreb, 53-56.

⁴⁴ Željko, KARAULA, Organizacija i djelovanje „Gospodarske sloge“ u Bjelovaru i okolici (1935.-1941.), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, br. 25., 2014., 553-572.

novi, Rudolf Bičanić nije imao mnogo dodira sa selom, iako se kompletan politički koncept HSS-a temeljio upravo na animaciji tih slojeva društva.

U isto vrijeme postaje i urednik lista *Gospodarska sloga* te izdavač i urednik lista *Politički vjesnik*. U okviru *Sloge* Bičanić je poveo kampanju protiv sajamskih kartela, odnosno organizacije trgovaca i prekupaca na sajmovima koji snižavanju cijenu stoci koju seljak prodaje. Bičanić piše: „Način kako se danas trguje na našim sajmovima predstavlja ne samo bezdušno izrabljivanje, nego upravo organiziranu pljačku seljačkog naroda. (...) seljaci s blagom koje su doveli na prodaju, čekaju kao utamnichenici dok ne padne njihova presuda. Svuda postoje ti sajamski karteli (...) ne samo za stoku, već i za žito, vino, vunu...“⁴⁵ Bičanićeva jaka socijalna nota i pripadnost lijevoj struji HSS-a (socijalnom krugu stranke) nekim prvacima HSS-a desnog ili konzervativnijeg usmjerenja je znatno smetala. Prema svjedočenju Andreja Mačeka Bičanić je često bio kritiziran kao ljevičar „koji ne spada u HSS, ili u najmanju ruku ne bi smio biti blizu vodstva stranke.“ Prema istom svjedočanstvu, Maček se opirao takvim pokušajima iz desnih krugova da se Bičanić udalji iz vodstva stranke jer ga je dobro poznao, vjerovao je da „ima duboki socijalni osjećaj za hrvatsko seljaštvo i da mu je dobrobit hrvatskog naroda glavni životni cilj.“⁴⁶ O napadima na Bičanića svjedoči i Jovanović kada navodi da su „zavidljivci isticali da je bezbožnik, gradsko trgovačko dijete, bez ičega seljačkog. Mnogima je smetalo što je takav čovjek vodio privrednu organizaciju hrvatskog seljačkog pokreta.“⁴⁷ Bičanić je kao ravnatelj Zavoda za proučavanje narodnog gospodarstva inicirao i uglavnom proveo *Uredbu za zaštitu seljačkog posjeda* krajem 1939. koja je značila zaštitu seljakove zemlje i spriječila cijepanje seljakova imanja te potiče seljake da žive zajedno „jer ako žive zajedno više zemlje potpada pod zaštitu“. Osim toga daje se prednost i populacijskoj politici „jer svakim djetetom (...) pola hektara zemlje pod zaštitom je više.“⁴⁸

5. Bičanić – ideolog „seljačke države“

U listu *Hrvatski dnevnik* početkom 1937. godine predsjednik HSS-a Maček istaknuo je da se u Europi već desetljećima vodi sukob između kapitalizma, s jedne strane, i socijalizma, s druge. Tom sukobu, prema Mačeku, neizbježno hrli i naša građanska inteligencija koja iz tih centara crpi svoju naobrazbu, ali i gledanje na svijet, te se teško može oteti njezinu utjecaju. Nasuprot tomu „hrvatski seljački pokret ima svoje posebno autohtono naziranje na svijet koje stoji u diametralnoj opreci i prema naziranju

⁴⁵ HDA, fond 1005., ARB, kut 5., Bičanićev članak „Sajamske kartele treba razbiti“.

⁴⁶ Andrej, MAČEK, Nino, ŠKRABE, *Maček izbliza*, n. dj., 30-31.

⁴⁷ JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi*, n. dj., 85.

⁴⁸ HDA, fond 1005., ARB, kut. 5., Bičanićev intervju od 28. IX. 1939. „Najprije krov nad glavom, a onda kredit“.

kapitalističkom i prema naziranju marksističko-socijalističkom⁴⁹. Takvo razmišljanje dr. Mačeka temelji se na razvoju agrarističkog pokreta u istočnoj Europi i učenju osnivača HSS-a braće Antuna i Stjepana Radića. Agraristički pokret nastao je krajem 19. stoljeća među teoretičarima seljačkog pokreta koji su se zalagali za osmišljanje takve gospodarske i socijalne politike i stvaranje države koja bi odgovarala interesima i potrebama seljaštva, koji su činili većinu stanovništva na području istočne i jugoistočne Europe. Ustroj HSS-ove „seljačke države“, kako ga je zamišljalo vodstvo HSS-a, jasno je prezentiran u ostavštini ideologa HSS-a Rudolfa Bićanića. Prema Bićaniću, sve društvene organizacije seljačkog pokreta za sada čine seljačku državu u rudimentarnom obliku: političke organizacije (HSS) jednom će utjecati na državnu upravnu vlast i uvesti seljačku narodnu demokraciju, gospodarske organizacije će omogućiti organizaciju gospodarskog života zemlje u skladu s interesima seljaštva, kulturne organizacije imaju cilj postaviti u državi prave temelje narodne seljačke kulture, seljački sudovi začetak su refome redovnog sudstva u smislu narodnom i seljačkom, radničke sindikalne organizacije radnika trebaju približiti interesima seljaštva i utvrditi njegovu ravnopravnost u proizvodnji, dok jedinice seljačke milicije trebaju osigurati konkretnu vlast u državi i društvu Hrvatskoj seljačkoj stranci kao oružana sila. Seljaštvo u sebi ujedinjuje i vlasnika zemljišta, i kapitalista, i radnika, i poduzetnika; u jednom staležu objedinjeni su svi ostali i zato je seljaštvo reprezentativno za cijelo društvo, jer u sebi pomiruje interese cijelog društva, stoga je ono kao takvo zastupnik općeg interesa pozvano da vlada cjelinom društva. Sve su to po Bićaniću nužni elementi iz kojih će u budućnosti izrasti hrvatska seljačka država.⁵⁰

Takva „seljačka država“ trebala je omogućiti da „seljački narod (...) kao stvaraoc svih dobara, bilo materijalnih ili duhovnih“ ne može ostati objekt „nego mora – kao što je subjekt u radu i stvaranju – isto tako postati vrhovni subjekt u politici“.⁵¹ List HSS-a *Hrvatski dnevnik* pisao je početkom 1937. godine: „Naše nastojanje mora ići za tim, da se ugnemo ispod kotača nemilosrdne kapitalističke mašine, pa smo se onda oslobodili i njezinog djeteta, marksističkog socijalizma.“⁵² U svojem predavanju pred seljacima u ime *Gospodarske sloge* krajem 1937. Bićanić je istaknuo da je seljačka ekonomija u krizi i da se ona mora, kao kada dolazi bolest, skupiti, da mora skupiti snage za organizaciju svoje obrane, tako dugo dok se prodor kapitalističkog imperijalizma ne slomi u svijetu. U tom predavanju pod nazivom *Seljačka autarkija* Bićanić napominje da je izlaz upravo u autarkiji jer „u ekonomiji autarkija obično znači

⁴⁹ Ivan, JELIĆ, *Komunistička Partija Hrvatske 1937-1945.*, I., Globus: Zagreb, 1981., 37.

⁵⁰ Vidi: Seljačka država. Dr. Bićanić o tipu državne organizacije, *Smotra slavenske politike*, br. 117-118, 1940., 1-2.

⁵¹ *Seljački dom*, 12. I. 1939., 2.

⁵² Ivan, JELIĆ, *Komunistička Partija Hrvatske 1937-1945.*, I. Globus, Zagreb, 1981., 37.

samovlast.“⁵³ Takva shvaćanja idealizirala su patrijarhalni način života na selu, posebno instituciju kućnih zadruga, koja bi trebala postati pravi bedem protiv prodiranja kapitalističkih odnosa u selo i čuvar pravih seljačkih i nacionalnih tradicija. Agrarna politika HSS-a teži tomu da što veći broj seljaka živi na svojoj zemlji, da je obrađuje vlastitom radnom snagom i da živi od toga prihoda. Novi seljački posjedi stvorit će se melioracijom neplodnog zemljišta, navodnjavanjem i odvodnjavanjem, iskorištavanjem šumskog tla za poljoprivredne kulture, komasacijom i unutarnjom kolonizacijom. Provedbom agrarne reforme i sređivanjem posjedovnih odnosa na selu dobiva se osnovna podloga u vođenju gospodarske politike u seljačkom interesu. Cijela ta konzervativna koncepcija i razrada „seljačke države“ u ideologiji HSS-a dolazila je u sukob s razvojem kapitalističkih odnosa. Dapače, koncept „seljačke demokracije i države“, osim zaustavljanja prodora kapitalizma na selo, pretpostavljao je i vraćanje na neke pretkapitalističke odnose koji su počivali na naturalnim oblicima proizvodnje i patrijarhalnim odnosima.

Taj program HSS-a nije postao službeni program stranke, ali su ga neki dijelovi vodstva stranke zdušno podupirali. Njegov temeljni ideolog postao je Bićanić. Napuštanje toga programa vidljivo je nakon sporazuma Cvetković-Maček, kada kompromitacija socijalnog programa HSS-a vodi u napuštanje ideje o „seljačkoj državi“. To ne znači da neke postavke seljačke ideologije nisu pokušane ili da nisu bile implementirane u državno tijelo Banovine Hrvatske. Bićanić nije odustajao od svojeg programa, iako je ostao u manjini, što se najbolje vidi po njegovu predavanju u ožujku 1940. u „Zavodu za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva“, netom prije odlaska u Beograd na novu dužnost. U njemu je istaknuo da se konture seljačke države naziru, da prijelaz iz sadašnjeg stanja u željeno stanje mora biti bez konflikta te da se gospodarstvo u banovini ima posve organizirati po principima dirigitirane ekonomije.⁵⁴

6. Bićanićeva *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja* (1938.)

Godine 1938. već je minula teška ekonomska i politička kriza koja je potresala Jugoslaviju početkom tridesetih godina, a još nije nastupila kriza ratnog predvečerja, koja se tek naslućivala. U *intermezzu* između dviju kriza javni je život probujao. Primjetljivo je jačala Udružena oporba hrvatskih i srpskih demokratskih stranaka pod vodstvom predsjednika HSS-a Vlatka Mačeka. Hrvatski seljački pokret postao je sil-

⁵³ HDA, fond 1005., ARB, kut. 5., tekst predavanja pod naslovom „Seljačka autarkija“, 1937.

⁵⁴ HDA, fond 1005., ARB, kut. 5., Bićanićev članak i intervju: „Konture seljačke države“, *Novosti*, br. 65., 6. III. 1940. Vidi na istom mjestu: Predavanje dra R. Bićanića o seljačkoj državi, *Hrvatski dnevnik*, 6. III. 1940. Vidi i napad „Katoličkog lista“ na Bićanićevo predavanje: „Quadragesimo anno“ i dr. Bićanić, *Katolički list*, br. 11., 14. III. 1940., 1.-2.

no snažna politička snaga u zemlji. Sve je to dovelo do toga da vodstvo HSS-a pred domaćom i stranom javnošću počinje nastupati samostalnije i samosvjesnije. Hoptner piše da to očitovanje „hrvatskog nacionalizma bio izljev ponosa zbog dostignuća. (...) Mačekova je snaga izvirala iz uspjeha što su ih sami seljaci postizali s pomoću svoje široke mreže zadruga (Gospodarska sloga) i kulturnih društava (Seljačka sloga) – (...) to je bila djelotvorna mreža kojom se održavala čvrstoća ustroja Seljačke stranke.“⁵⁵

Uvjereni da srbijansku hegemoniju nad hrvatskim, ali i ostalim narodima u državi treba dokazati i predočiti pred javnošću, posebno pred važnim parlamentarnim izborima 1938. godine, vodstvo HSS-a naložilo je Bićaniću da počne pisati knjigu koja će egzaktno pokazati razmjere srbijanske hegemonije u jugoslavenskoj državi. Upravo je ta Bićanićeva knjiga, pod naslovom *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, pokazala težinu ugnjetavanja hrvatskog naroda u Kraljevini Jugoslaviji. U toj je knjizi, prema Dujšinu, Bićanić dokraja razobličio floskule srbijanskih političara. Dokazao je to „da je centralističko uređenje države nametnuto radi ostvarivanja srpske dominacije nad ostalim krajevima zemlje. U knjizi je Bićanić zorno prikazao kako je tiranija novih ‘narodnih’ upravljača na svim segmentima upravljanja javnim poslovima imala katastrofalne posljedice za ‘prečanske’ krajeve čiji su stanovnici dovedeni u krajnje nepovoljan položaj.“⁵⁶

U prvom poglavlju Bićanić dokazuje da je Jugoslavija nacionalno mješovita država u kojoj srpski narod čini tek relativnu većinu (42,72%) stanovništva, stoga ne može imati demokratski legitimitet za političku dominaciju. Bićanić tumači da je teza o narodnom jedinstvu iskorištena za prijelaz na centralizam, pri čemu su sva sredstva i sve službe prenesene u Beograd. Proizvoljna podjela zemlje na banovine služi samo osiguravanju srpske većine u 6 banovina od njih 9. Bićanić optužuje Beograd za niz lažiranih izbora i potiskivanje nesrpskih ministara na sporedne položaje u vladi. Također Bićanić tvrdi da je odnos četiri krune za jedan dinar prilikom razmjene valute 1920. godine bio štetan za „prečanske krajeve“ jer je pravi odnos bio „jedan naprama tri“. Pad Zagreba i hrvatskog bankarskog sustava kao financijskog centra nove države poslije krize tijekom 1929. – 1934. godine uzrokovala je Narodna banka Jugoslavije (NBj) „čiji su većinski dioničari Srbijanci“, te je kao takva od početka podredila monetarnu politiku interesima Beograda, a nije slučajno da je NBj, prema Bićaniću, namjerno dozvolila slom Prve hrvatske štedionice, stožerne hrvatske banke. Ukratko Bićanićeva knjiga nizom statističkih i financijskih podataka pokazuje da je upravo državna intervencija u Jugoslaviji i centralističko uređenje države pridonijelo tomu da se težište ekonomske snage države prenese sa zapada na istok, odnosno u političko središte diktature, tj. Srbiju.⁵⁷

⁵⁵ Jacob, B.HOPTNER, *Jugoslavija u krizi 1934-1941.*, Otakar Keršovani, Rijeka, 1973., 169-170.

⁵⁶ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj., (predgovor Uroša Dujšina, 14.)

⁵⁷ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, Izdavač V. Maček, Zagreb, 1938. (drugo izdanje).

Uglavnom svojom knjigom Bićanić je dao utemeljenu analizu materijalne podloge međunacionalnih odnosa u Kraljevini Jugoslaviji i svojim tezama potaknuo je reakciju gotovo svih političkih stranaka i njihovih glasila. Srpski intelektualni krugovi u Beogradu većim dijelom ogorčeno su napali Bićanićevu knjigu. Uskoro je u izdanju Srpskog glasa izašao odgovor pod nazivom *Istina o Ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja*.⁵⁸ Bićanić nije odgovorio na tu knjigu, ali je neosporno da se svojom knjigom afirmirao kao jedan od glavnih hrvatskih stručnjaka za hrvatsko i jugoslavensko gospodarstvo. Osim te zapažene knjige Bićanić je u istom razdoblju objavio još tri knjige: *Pogled iz svjetske perspektive i naša ekonomska orijentacija* (1939.), *Gospodarska politika* (1939.) te *Agrarna prenapučenost* (1940.).

7. Ravnatelj Direkcije za vanjsku trgovinu u Beogradu (1940. – 1941.)

Odmah nakon izbivanja Drugoga svjetskog rata 1. rujna 1939., u naporu da zaustavi val ekonomske krize, jugoslavenska vlada donijela je nekoliko hitnih mjera. U rujnu 1939. osnovana je Direkcija za prehranu koja je imala zadatak proučiti i poboljšati prehranu, stvarati rezerve hrane i općenito usmjeriti prehrambenu politiku. U travnju 1940. stvorena je i Direkcija za vanjsku trgovinu, a u svibnju iste godine Vladin savjet za obrambenu privredu.⁵⁹ Po preporuci vodstva HSS-a, Bićanić je imenovan prvim ravnateljem Direkcije za vanjsku trgovinu Kraljevine Jugoslavije. Osim toga Bićanić postaje članom Državnog privrednog odbora u Beogradu i Ekonomsko-koordinacijskog odbora Ministarstva vanjskih poslova.⁶⁰ Kao ravnatelj Direkcije za vanjsku trgovinu i hrvatski stručnjak za ekonomiju Bićanić je bio uključen u mukotrpne pregovore između hrvatske i srpske strane oko implementacije Sporazuma Cvetković – Maček s gledišta gospodarstva i financija, jer u samom sporazumu pitanje nadležnosti Banovine Hrvatske nije bilo razrađeno.⁶¹ Posebno se angažirao u pitanju transformacije Narodne banke Jugoslavije (NBj) kao privilegiranoga dioničarskog društva u javnu ustanovu. Hrvatski financijski stručnjaci zalagali su se za etatizaciju (podržavljenje) banke jer bi time došlo do „poraza financijskih magnata iz Beograda i omogućio se prelazak njihovih akcija (dionica) u ruke šireg kruga interesanata“⁶².

Dana 14. rujna 1940. usvojena je Uredba o izmjenama i dopunama Zakona o NBj koja je realizirala supremaciju državnih institucija u upravljanju Centralnom bankom. Maček je to smatrao velikim uspjehom jer je srpski utjecaj (po Mačeku

⁵⁸ *Istina o Ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja – odgovor g. dr. Bićaniću*, Zadruga Sloboda, Beograd, 1940.

⁵⁹ Direkcija za spoljnu trgovinu počee uskoro rad, *Politika*, br. 11432., 29. III. 1940., 8.

⁶⁰ Mira, KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Strani kapital i banovina Hrvatska, *Povijesni prilozi*, br. 9., 1990., 174.

⁶¹ Ljubo, BOBAN, *Maček i politika HSS 1928-1941.*, II., n. dj., 143-153.

⁶² Boris, KRŠEV, *Finansijska politika Jugoslavije 1918-1941.*, Prometej, Novi Sad, 2007., 332. Navod iz zagebačkog *Hrvatskog dnevnika*.

„beogradske čaršije“) time u banci smanjen, a državni povećan.⁶³ Prema Dujšinu, Bićanić je kao ravnatelj Direkcije za vanjsku trgovinu razvio zapaženu aktivnost i na vanjskom planu. U skladu sa stavovima iz svoje rasprave *Pogled iz svjetske perspektive i naša ekonomska orijentacija* (1939.) Bićanić je želio da Jugoslavija promijeni svoju ekonomsku strategiju dotadašnjega gospodarskog oslanjanja na nacističku Njemačku koja je preko bilateralnih trgovinskih ugovora i klirinških sporazuma podvrgavala svojem utjecaju i iskorištavala Jugoslaviju i ostale nerazvijene zemlje jugoistočne Europe.⁶⁴ Zbog takvih Bićanićevih stavova, njemačka je trgovinska delegacija koja je došla u Jugoslaviju prilikom obnove pregovora o produljenju međudržavnoga trgovinskog sporazuma, kako tvrdi Dujšin, „izričito tražila da Bićanić bude isključen iz jugoslavenske delegacije“⁶⁵. U siječnju 1941. Bićanić se oženio. Međutim, supruga Štefanija bila je s Bićanićem samo tri mjeseca, do njegova odlaska u London početkom travnja 1941. Tijekom rata ona se preudala, a razvod je pravno riješen sredinom 1945. godine.⁶⁶

8. Bićanić u emigraciji kao dio jugoslavenske izbjegličke vlade (1941. – 1945.)

Nakon izvedenog „puča“ u Beogradu 27. ožujka 1941., kada je srušena vlada Cvetković – Maček zbog pristupanja Trojnom paktu i formirana „pučistička“ vlada generala Dušana Simovića, nacistička Njemačka i njezini saveznici napali su Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. Nekoliko dana prije predsjednik HSS-a V. Maček donio je odluku da HSS pristupa novoj Simovićevoj vladi, pri čemu je Maček zadržao svoje prijašnje mjesto potpredsjednika vlade. Vojnički slom vojske Kraljevine Jugoslavije bio je neizbježan, dok je na hrvatskim prostorima, pod okriljem okupatora, nacističke Njemačke i fašističke Italije, osnovana Nezavisna Država Hrvatska, koju je

⁶³ Hinko, KRIZMAN, *Dnevnik (1937.-1941.). Život u politici*, (ur. Željko Karaula), Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 2014., 164., KRŠEV, n. dj., 337.

⁶⁴ Vidi nap. i ranije Bićanićeve napise u tom smislu: HDA, fond 1005, ARB, kut. 5., Bićanićev članak u *Hrvatskom dnevniku „Göringova autarkija“*, 3. XI. 1936.

⁶⁵ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj. (predgovor Uroša Dujšina, 15). Potvrdu ove tvrdnje nisam našao u nekim drugim knjigama koje se bave sličnom problematikom te zapisima ili u Ostavštini R. Bićanića u HDA. Jedino postoji zapis Mihajla Konstantinovića iz 18. VIII. 1944., kada je pri večeri s Bićanićem on njemu ispričao da je branio suverenost Jugoslavije pred njemačkim ekonomskim zahtjevima. Mihajlo, KONSTANTINOVIĆ, *Politika spotrazuma*, Agencija Mir, Novi Sad, 1998., 407.

⁶⁶ ORB, Kutija pisma, Beograd, 8. IV. 1945. Prema podacima iz diplomatskih izvora Bićanić je svojoj supruzi tijekom rata slao čekove s novcem, pri čemu je ona imala znatnih problema s ustaškom vlašću „i samo zahvaljujući Bogu izvukla glavu“. Ljubo, BOBAN, *Hrvatska u diplomatskim izvoještajima izbjegličke vlade 1941.-1943.*, I., Globus-FF Zagreb, Zagreb, 1988., 70. (Poruka J. Mandušića J. Šuteju, 26. I. 1943.)

proglasio ustaški pokret na čelu s poglavnikom Antom Pavelićem.⁶⁷ Predstavnicima i ministri HSS-a u Simovićevoj vladi napustili su zemlju 15. travnja 1941. s improviziranog aerodroma u Nikšiću.⁶⁸ Hrvatsku delegaciju predvodio je Juraj Krnjević, koji je, nakon što se predsjednik HSS-a i potpredsjednik vlade Maček vratio u Kupinec, preuzeo njegovo mjesto u vladi. Tu su bili ministar financija Juraj Šutej, pomoćnik ministra vanjskih poslova Ilija Jukić, pomoćnik ministra financija Milan Martinović i Rudolf Bičanić, direktor Direkcije za vanjsku trgovinu. Hrvati koji su odlazili u emigraciju bili su malobrojni, a u vladi slabije zastupljeni.⁶⁹

Dana 27. svibnja 1941. na sjednici vlade, također u Jeruzalemu, zaključeno je da će Bičanić preuzeti funkciju viceguvernera Narodne banke Jugoslavije (NBj), dok je guverner postao Dobra Lazarević.⁷⁰ Nakon niza sjednica vlade u Jeruzalemu konačno je odlučeno da će dio vlade ostati na Bliskom istoku, a da će veći dio otići u London. Zajedno s kraljem Petrom II. i većim dijelom vlade najprije su u London sredinom svibnja 1941., od hrvatskih predstavnika, otišli Krnjević i Šutej, da bi im se sredinom lipnja pridružio i Bičanić.⁷¹ Hrvatski predstavnici u vladi (Krnjević, Šutej, Šubašić, Bičanić) osnovali su već u Jeruzalemu svoju neformalnu delegaciju koja je počela raditi na ostvarenju svojih određenih političkih ciljeva. Na sastanku te delegacije 29. svibnja 1941., bez znanja izbjegličke vlade, donesen je zaključak da Hrvati u vladi moraju raditi da zadrže status Banovine Hrvatske u državi te da Ivan Šubašić kao ban otputuje u SAD sa zadatkom da pridobije hrvatsko iseljništvo uz politiku HSS-a.⁷²

Upravo u vrijeme Bičanićeva dolaska u London počele su preko Carigrada dolaziti vijesti o progonima Židova i Srba u ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Iako se Krnjević kao glavni hrvatski predstavnik u vladi preko londonskog radija BBC oštro ogradio od zločina ističući da hrvatski narod s time nema ništa zajedničkog i da će srpski narod prepoznati „šaćicu hrvatskih izdajica“ i „neljudi“ od hrvatskog naroda. Međutim, stvari su bile složenije, međusobne trzavice između hrvatskog i srpskog dijela vlade prisutne još iz ranijih vremena počele su jačati, a hrvatsko-srpski odnosi unutar vlade pogoršavati. Dio službene jugoslavenske politike,

⁶⁷ Detaljnije u: BOBAN, *Maček i politika HSS 1928-1941.*, II., n. dj., 386-436.

⁶⁸ Sava, N. KOSANOVIĆ, *Jugoslavija je bila osuđena na smrt*, Globus – Arhiv Jugoslavije, Zagreb – Beograd, 1984., 21.

⁶⁹ *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941.-1943. Dokumenti* (ur. Bogdan Krizman), Globus – Arhiv Jugoslavije, Zagreb – Beograd, 1981., 113.

⁷⁰ *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941.-1943. Dokumenti*, 1981., n. dj., 140.

⁷¹ Dragutin, ŠEPIĆ, *Vlada Ivana Šubašića*, Globus, Zagreb, 1983., 23-27., *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941.-1943. Dokumenti*, (ur. Bogdan Krizman), Globus – Arhiv Jugoslavije, Zagreb – Beograd, 1981., 12.

⁷² Dušan, PLENČA, *Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku Drugog svjetskog rata*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1962., 91. Ivan Šubašić zadržao je titulu bana sve do 1. srpnja 1944., kada je postao predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije u izbjeglištvu.

posebno u SAD-u, preko tamošnjeg veleposlanika Kraljevine Jugoslaviju Konstantina Fotića,⁷³ počeo je dosljedno provoditi velikosrpsku liniju i sistematski širiti vijesti da se u široj američkoj, ali i svjetskoj javnosti učvrste uvjerenja kako su Hrvati krivi za slom Jugoslavije i kako progoni Srba u NDH nisu djelo samo grupice ljudi već cijelog hrvatskog naroda. Takvim stavovima išao je u prilog i Memorandum Srpske pravoslavne crkve (episkop Valerijan) poslan njemačkom zapovjedniku okupacijskih snaga u Srbiji generalu Danckelmannu u kojem se manje-više u još oštrijem tonu ponavljaju takve optužbe. Kada je vlada odlučila taj dokument javno objaviti, Bićanić je u dogovoru s Krnjevićem i Šutejem odgovorio na taj Memorandum SPC-a s tezom da on „predstavlja politički napad na hrvatski narod u cjelini“ te da se u njemu ne nalaze nikakvi konkretni dokazi. U historiografiji je taj dokument poznat pod nazivom „Bićanićev memorandum.“⁷⁴

U tom dokumentu Bićanić najprije iznosi povijest neravnopravnog položaja Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji, a potom pojavu ustaškog pokreta i Ante Pavelića da bi završio prikazom političkih ciljeva hrvatskog naroda nakon završetka rata. Bićanić pažljivo razlaže da se sada još ne može dati nikakvo određeno mišljenje jer se vjerodostojnost činjenica mora potvrditi, ali je odlučio iznijeti neke napomene i analizirati Memorandum SPC-a. Bićanić nastoji dokazati da je ustaški režim u zemlji instalirao njemački okupator i da je takvo stanje izazvano njemačkom politikom te da odgovornost za teške represalije i ubojstva srpskog stanovništva zbog toga pada na njemačku stranu. Nijemci su, prema Bićanićevim riječima, izabrali ustaše kao oruđe za svoju smišljenu politiku. Bićanić spominje da i katolički biskupi, prema primljenim izvješćima, protestiraju protiv zločina nad Srbima. On također dovodi u pitanje broj ubijenih Srba do kolovoza 1941. (oko 180.000 tisuća Srba), a koji se navodi u Memorandumu SPC-a, jer je, prema njegovu mišljenju, broj žrtava pretjeran, odnosno da je znatno manji. Bićanić spominje i četnička ubijanja Hrvata i muslimana u BiH. Na kraju svoga odgovora na memorandum Bićanić upućuje prigovor jugoslavenskoj vladi i službenoj propagandi što je jednostrano iskoristila taj Memorandum SPC-a da bi optužila cijeli hrvatski narod, a nije smatrala primjerenim spomenuti nijedan slučaj solidarnosti između Hrvata i Srba, iako se ta solidarnost često manifestirala.⁷⁵

Nakon slučaja s Memorandumom SPC-a predsjednik vlade Dušan Simović izgubio je povjerenje hrvatskih i slovenskih predstavnika u vladi te je podnio ostavku. Novu vladu formirao je 11. siječnja 1942. Slobodan Jovanović, a bila još više velikosrpski orijentirana. Sve to uzrokovalo još veće rezerve hrvatskih predstavnika u vladi,

⁷³ Vidi: *Memoari Konstantina Fotića*, Vajat, Beograd, 1995.

⁷⁴ Cijeli tekst „Bićanićevog memoranduma“ vidi u: *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941.-1943. Dokumenti*, 1981., n. dj., 257-268.

⁷⁵ Dragovan, ŠEPIĆ, *Vlada Ivana Šubašića*, Globus, Zagreb, 1983., 41-42.

stoga nije čudno da su oni, pa i Bićanić, izlaz vidjeli i u pokušajima da se hrvatsko i jugoslavensko pitanje riješi u nekim širim koncepcijama o budućem preustrojstvu Europe. Zbog toga su Hrvati u vladi tražili saveznike u predstavnicima srpske Zemljoradničke stranke (Branko Čubrilović) u stvaranju tzv. Seljačkog bloka. Tako je Bićanić 23. studenog 1941. pisao poznatom hrvatskom sociologu Dinku Tomašiću u SAD da hrvatsku politiku ne može činiti samo aktivnost u „paraliziranju srpskih pogrešaka“. Bićanić se zalagao za svoj stari program zajednice seljačkih naroda u Istočnoj Europi, te je molio Tomašića da sličnu akciju provede u SAD-u, jer se „Amerikanci zanimaju za to.“⁷⁶ U istom pismu naglasio je i službeni stav predstavnika HSS-a u jugoslavenskoj vladi: „Mi smo za federativnu Jugoslaviju – sa našim teritorijem gdje Hrvati žive i tko hoće s njima biti, s kompetencijama iz Sporazuma od 26. kolovoza 1939 plus stvarne garancije (izvršna vlast, vojska). Treba nam novi duh Jugoslavije.“⁷⁷

Formiranjem Jovanovićeve vlade početkom 1942. godine predstavnici HSS-a u njoj (Krnjević, Šutej) založili su se da se ta vlada jasnije izjasni o Sporazumu Cvetković – Maček, o Banovini Hrvatskoj te o budućem uređenju jugoslavenske države poslije rata. Budući da ti zahtjevi nisu naišli na razumijevanja na srpskoj strani, hrvatska grupacija u vladi smatrala je da o svojim gledištima mora izvijestiti britansku vladu, te je Bićanić u dogovoru s vodstvom HSS-a u Londonu napisao jedan memorandum, sada o hrvatskom pitanju i hrvatskim ciljevima za vrijeme i poslije rata, te je on predan *Foreign Officeu*.⁷⁸ On daje kratak povijesni pregled hrvatske povijesti te objašnjava zašto su se svi planovi da se od Srba i Hrvata stvori jedan jugoslavenski narod izjalovili. Uz to, memorandum govori o borbi HSS-a protiv beogradske dominacije u državi te o Sporazumu Cvetković – Maček iz 1939. kao hrvatsko-srpskom sporazumu na kojem i stoji današnja država. Memorandum jasno ističe da je HSS i hrvatski narod bio od početka na strani demokratskih sila, dok se za Pavelića tvrdi da ga je godinama uzdržavala fašistička Italija, gdje je osnovao terorističku organizaciju od tek nekoliko stotina članova. Maček je kao vođa HSS-a odbio surađivati s okupatorom, te je kažnjen odvođenjem u koncentracijski logor.

Na kraju memoranduma ističe se da hrvatski narod želi da se svi hrvatski krajevi sjedine u jednu cjelinu, uključujući Dalmaciju i Istru, da on kao suveren narod može upravljati svojim poslovima slobodno i demokratski u skladu s hrvatskom državnošću i načelima socijalne pravde. Na kraju se naglašava da su Hrvati spremni unutar jugoslavenskih granica, „produbiti svoj sporazum sa Srbima i Slovencima (...) te da nema prigovora o formiranju širih konfederativnih jedinica s drugim naro-

⁷⁶ ŠEPIĆ, n. dj., 46.

⁷⁷ ŠEPIĆ, n. dj., 46.

⁷⁸ Prema Branku Čubriloviću memorandum je najvjerojatnije koncipirao Bićanić, ali uz instrukcije i suglasnost Krnjevića i Šuteja. Branko, ČUBRILOVIĆ, *Zapisi iz tuđine*, Državna štamparija, Beograd, 1946., 74.

dima, bilo političkih ili gospodarskih“ te da u novoj državi mora prestati vladavina grube sile i tlačenja već „da pobijedi međunarodno pravo Pravde i Slobode, na kojem Hrvati temelje svoje političko vjerovanje“.⁷⁹ Iza tog dokumenta stali su hrvatski ministri kao predstavnici Hrvata u izbjegličkoj vladi, pa je tako taj dokument postao političkim programom HSS-ovih političara u emigraciji. Taj memorandum pozitivno je odjeknuo u britanskim diplomatskim kanalima, dok je opet uzburkao duhove u jugoslavenskim službenim krugovima u Londonu i zaoštrio odnose u vladi, jer su se srpski predstavnici bojali da „Bićanićev memorandum“ u suštini predstavlja težnju da se Sporazum iz 1939. promijeni na njihovu štetu.

Prema obiteljskoj ostavštini, Bićanić je tijekom rata uspio preko neutralnog Portugala i organizacije Crvenog križa iz Geneve poslati nekoliko pisama i dopisnica kući u kojima piše da je dobro i da ih puno pozdravlja. Dopisnice i pisma vidljivo su prošli kroz Ured za cenzuru NDH.⁸⁰ Bićanić se sredinom 1943. počeo znatnije kolerati oko politike predstavnika HSS-a u vladi, ali i uopće oko politike jugoslavenske izbjegličke vlade. To se jasno vidi iz izvješća pukovnika Miodraga Rakića, načelnika jugoslavenskog generalštaba zastupniku ministra vojske i mornarice od 12. lipnja 1943. Rakić izvještava da Bićanić drži u Engleskoj niz predavanja u kojima podupire stranu NOP-a.⁸¹ Izgleda da je na Bićanića određen utjecaj izvršio i partizanski general Vlatko Velebit koji je došao u London krajem travnja 1944. u vojnoj misiji, a koji je jasno isticao borbu NOP-a protiv okupatora, ustaša i četnika i ustrojstvo nove federativne Jugoslavije po zamisli i stajalištima AVNOJ-a, pri čemu je Bićanić prvi put uspostavio neizravni kontakt s jednim predstavnikom vlasti NKOJ-a.⁸²

Bićanić je u Londonu bio aktivan i na znanstvenom polju, održavao je mnoga predavanja o situaciji u Jugoslaviji i „hrvatskom pitanju“ te je uspostavio i suradnju s mnogim znanstvenicima i poznatim institutima – kao što su *Royal Institute of International Affairs*, *Royal Geographic Society*, *School of Slavic Studies*, *Fabian Society* i *Economic Research Group*.⁸³ Bićanić je u studenome 1943. postao članom Ujedinjenog odbora južnih Slavena (*United Committee of South Slaves*) u Londonu te je davao podršku

⁷⁹ ŠEPIĆ, n. dj., 52-54. O srpskim reakcijama na „Bićanićev memorandum“ vidi: Mirjana, STEFANOVSKE, *Srpska politička emigracija o preuređenju Jugoslavije 1941-1943.*, Narodna knjiga, Beograd, 1988., 167-170.

⁸⁰ ORB, Kutija pisma, niz kratkih dopisnica i nekoliko pisama 1941-1943. Zadnje pismo je iz svibnja 1943. godine.

⁸¹ Ljubo, BOBAN, *Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade 1941.-1943.*, II., Globus – FF Zagreb, Zagreb, 1988., 167.

⁸² Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) osnovan je odlukom Drugoga zasjedanja AVNOJ-a 30. studenoga 1943. godine. NKOJ je postao najviši izvršni organ narodne vlasti u zemlji, sa svim obilježjima narodne revolucionarne vlasti.

⁸³ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj., (predgovor Uroša Dujšina, 15)

partizanskom pokretu i „bio u oporbi prema kraljevskoj jugoslavenskoj vladi“⁸⁴. Po Kosanoviću, vidljivo je da je ta organizacija nastupila prvi put nakon što je britanski premijer Churchill počeo mijenjati politiku prema Jugoslaviji i približavati se partizanskom pokretu, te je počela nastupati s pretenzijama „kao neka partizanska vlada u Londonu“⁸⁵. Wild-Bićanić piše u svojim memoarima da je sredinom 1943. Bićanić napustio redove izbjegličke vlade i da je s „jednim srpskim novinarom i jednim slovenskim profesorom, koji su i sami bili u izbjeglištvu, utemeljio južnoslavenski komitet, kojem cilj bijaše organiziranje podrške partizanskom pokretu“⁸⁶. Radilo se, osim o Bićaniću, i o Srbinu Mihajlu Petroviću, stalnom dopisniku beogradskog lista Politika, i Slovencu profesoru Borisu Furlanu, koji su činili čelo toga Komiteta.

Velebit u svojim memoarima ističe Bićanićevu ulogu koju mu je pružio prilikom njegova posjeta Londonu 1944. kao član Komiteta, ali i osobno, jer „nije proteklo mnogo vremena do uspostavljanja veze s londonskim komitetom naših simpatizera. Na čelu toga komiteta bila je trojka: Bićanić, Petrović, Furlan.“⁸⁷ Komitet je organizirao i vrlo uspješnu konferenciju za tisak gdje je Velebit predstavio politiku NOP-a i stanje u Jugoslaviji. Bićanić je Velebita uskoro povezao s poznatim diplomatskim krugovima u Londonu, od sovjetskih veleposlanika akreditiranih kod izbjegličkih vlada do predstavnika hrvatskog naroda u izbjegličkoj vladi, poput Ivana Šubašića. Uglavnom, početkom 1944. Bićanić se javno distancirao od politike vlade u izbjeglištvu pozvavši preko radiostanice BBC sve one koji se još nisu pridružili NOP-u da to učine, te se počeo približavati stajalištima bivšega hrvatskog bana Ivana Šubašića da se neki model sporazuma s Titom i partizanskim pokretom mora napraviti, što su podupirali i Britanci.⁸⁸

Tito je uputio uime Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije otpravniku poslova pri jugoslavenskoj vladi u Kairu 17. ožujka 1944. dopis u vezi sa zlatom i valutom koji pripadaju jugoslavenskoj Narodnoj banci, a deponirani su u Narodnoj banci Brazila, Narodnoj banci Turske i Engleskoj banci. NKOJ je želio spriječiti da jugoslavenska vlada upotrijebi te devizne rezerve u inozemstvu. Zbog toga je u dopisu naglašeno da su svi takvi potezi vlade nelegalni bez ovlaštenja upravnog tijela Narodne banke Jugoslavije (NBj). Zbog toga je 18. ožujka 1944. NKOJ ovlastio viceguvernera NBj dr. Rudolfa Bićanića da zastupa interese NBj u njegovo ime.⁸⁹

⁸⁴ Katarina, SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945.-1948.*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 311.

⁸⁵ KOSANOVIĆ, n.dj., 191.

⁸⁶ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 91.

⁸⁷ Vladimir, VELEBIT, *Moj život*, Fraktura, Zagreb, 2016., 391.

⁸⁸ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1928> (23. X. 2016.)

⁸⁹ Public Record Office (PRO), Foreign Office Papers (FO), 371/44303, R 4703/383/92., *Ovlaštenje NKOJ-a na dr. Rudolfa Bićanića*. Vidi: *Tito-Churchill – strogo tajno*, Arhiv Jugoslavije – Globus, Beograd – Zagreb, 1981., 107.

Koliko je to bio važan potez, govori podatak da jugoslavenska izbjeglička vlada nije mogla naprimjer doći do svojih zlatnih rezervi u Narodnoj banci Brazila jer je ta banka tražila tri potpisa prije nego što te zlatne rezerve preda predstavniku jugoslavenske vlade u izbjeglištvu, a jedan od tih potpisa trebao je biti Bićanićev, kao viceguvernera NBJ, što je Bićanić odbio dati.⁹⁰

Od Velebitova odlaska iz Londona (23. svibnja) Bićanić održava telegrafsku vezu s NKOJ-em i izvještava ih o stanju u redovima izbjegličke vlade, posebno o sukobima između Šubašića i srpskih predstavnika oko obrazovanja nove vlade. Naime, pritiskom britanskih i američkih čimbenika za stvaranjem politike kompromisa u Jugoslaviji otvorena je kriza emigrantske vlade Božidara Purića, koji je naslijedio na premijerskom mjestu Miloša Trifunovića. Zaključeno je da Petar II. Karađorđević mora predložiti promjenu vlade i predsjednički mandat povjeriti nekompromitiranoj osobi koja bi bila sprema na sporazum s Titom i NKOJ-em. S obzirom na to da Srbi nisu pristajali na pregovore s Titom i NKOJ-em (Purić je naime odbio da Draža Mihailović ne bude ponovno izabran za člana vlade), Britanci, odnosno Churchill, prelomili su stvar i prisilili kralja Petra II. Karađorđevića (1. VI. 1944.) da za novog predsjednika vlade imenuje Šubašića, koji bi dobio mandat da se sporazumije s Titom. Nakon potpisivanja sporazuma Tito – Šubašić 16. lipnja 1944. (Viški sporazum) Bićanić je imenovan predstavnikom NKOJ-a u Londonu i predstavnikom jugoslavenske vlade u vijeću UNRRA-e.⁹¹

Tih dana Bićanić kao opunomoćenik NKOJ-a gotovo je u svakodnevnim kontaktima sa Šubašićem, a preko telegrafa i s Titom, te javlja da su mnogi srpski političari u emigraciji (Grol, Vlajić, Budisavljević, Banjanin) obećali Šubašiću moralnu potporu u njegovu naumu, ali da ne vjeruju u njegov uspjeh i da neće ući u njegovu vladu.⁹² Ni vodeći ljudi HSS-a u vladi nisu odobravali Šubašićevu „popuštanje“ Titu, te ga je primjerice Krnjević često zvao „Kerjenskim“. Ipak Krnjević nije bio protiv da HSS podržava Šubašićevu vladu, u koju bi imao ući i Šutej, iako je on čekao rezultat pregovora koje je prvak HSS-a August Košutić u domovini vodio s ustaškim vlastima.⁹³ HSS tada zapravo vodi dvostruku politiku, jer je sredinom lipnja 1944. godine

⁹⁰ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 135.

⁹¹ Branko, PETRANOVIĆ, *Političke i pravne prilike u vrijeme Privremene vlade DFJ*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1964., 16-17.

⁹² ŠEPIĆ, n. dj., 177.

⁹³ Godine 1944. prvak HSS-a u domovini August Košutić s grupom drugih prvaka HSS-a vodi pregovore s ustaškim ministrima Mladenom Lorkovićem i Antom Vokićem, koji planiranju raskid NDH s Nijemcima i prijelaz na stranu zapadnih saveznika. Prema razgovorima tada bi HSS osnovao svoju vladu koja bi pozvala zapadne saveznike da interveniraju u Hrvatskoj te bi vlada preuzela vlast nad domobranstvom. Krajem kolovoza 1944. godine petorica vođa HSS-a koji su sudjelovali u pregovorima su uhićeni. Košutić uspjeva pobjeći i 7. rujna 1944. pojavljuje se na teritoriju pod kontrolom NOP-a.

vodstvo stranke, nezadovoljno sporazumom Tito – Šubašić, poslalo svoje predstavnike da u ime Glavnog odbora HSS-a zapadnim saveznicima predaju memorandum u kojem HSS osporava pravo svojim ljudima Rudolfu Bićaniću i Ivanu Šubašiću da sklapaju bilo kakve sporazume s NKOJ-em.⁹⁴ Bićanić u to vrijeme preko telegrama Tita obavještava o teškoćama formiranja Šubašićeve vlade jer srpski predstavnici „ne mogu ići protiv Mihajlovića s kojim se srpski narod identificirao. Očekuju da će“, kako javlja Bićanić, „dobiti situaciju u ruke ako Šubašić ne uspije.“⁹⁵ Konačno je Šubašić uspio formirati svoju vladu, koju je 7. srpnja 1944. potpisao kralj Petar II. Sve veće približavanje Šubašića Titu prokomentirao je Ilija Jukić u svojem dnevniku navodeći Krnjevićeve riječi od 21. prosinca 1944. koje mu je prenio ing. Franjo Gaži: „Rekao mi je da su Šubašić i Bićanić najteže razočaranje u emigraciji (...)“ smatrajući da obojica umjesto čvrstih hrvatsko-srpskih odnosa popuštaju jugoslavenstvu te da derogiraju i demokraciju.⁹⁶

Poslije potpisivanja sporazuma Tito – Šubašić na Visu i Beogradskog sporazuma od 1. studenog 1944. kralj Petar II. i dvorska kamarila oko njega nije se u suštini slagala s većinom dogovorenog.⁹⁷ To je izašlo na vidjelo tijekom kraljeva obraćanja 11. siječnja 1945., kada je kralj osporio potpunu legislativnu vlast AVNOJ-u i predloženi oblik Namjesništva. Britanska vlada, unatoč tomu, savjetovala je Šubašiću da ode u Jugoslaviju i da formira jedinstvenu jugoslavensku vladu. U povodu te izjave javio se i Odbor ujedinjenih južnih Slavena iz Londona (Bićanić, Furlan, Petrović) ističući protuustavan karakter kraljeve izjave.⁹⁸ Isti Odbor poveo je kampanju protiv kralja kojoj su se pridružile i neke druge jugoslavenske organizacije iz Londona, kada je u javnost izašla vijest da se kralj suprotstavlja odlasku svojih ministara u zemlju i prijeti rušenjem vlade. Bićanić je direktno Šubašiću prenio deklaraciju svih spomenutih udruženja 23. siječnja 1945. u kojoj stoji da se kralj prema svojoj vladi i ministrima „odnosi kao prema dvorskim slugama“⁹⁹.

⁹⁴ PLENČA, n. dj., 303.

⁹⁵ ŠEPIĆ, n. dj., 212.

⁹⁶ ŠEPIĆ, n. dj., 358-359.

⁹⁷ Prema Konstantinoviću Bićanić je bio sudionik u pregovorima u Beogradu krajem listopada i početkom studenog 1944. oko sastavljanja tročlanog Namjesništva koje je, prema sporazumu, trebalo zastupati interese kralja Petra II., koji se neće vratiti u zemlju. Navodno su Šubašić i Tito dogovorili da Bićanić bude veleposlanik Jugoslavije u SSSR-u. Mihajlo, KONSTANTINović, *Politika sporazuma*, Agencija Mir, Novi Sad, 1998., 473-477.

⁹⁸ ŠEPIĆ, n. dj., 370.

⁹⁹ ŠEPIĆ, n. dj., 387.

9. Povratak u Jugoslaviju – beogradsko razdoblje (1945.)

Sredinom veljače 1945. godine Bićanić se iz emigracije vraća u tada već oslobođeni Beograd i preuzima svoju predratnu dužnost ravnatelja Uprave za vanjsku trgovinu. Iste je godine predvodio državnu delegaciju na gospodarskim pregovorima sa SAD-om, a kao član jugoslavenske delegacije sudjelovao je i na osnivačkoj konferenciji UN-a u San Franciscu te na londonskoj konferenciji ministara vanjskih poslova o Trstu i Julijskoj krajini. Kao član Državnog odbora za obnovu i član Savjeta UNRRA-e (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Ured Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu) nastojao je pronaći i osigurati sredstva za pomoć postradalaj Jugoslaviji. Bio je vođa delegacije i predstavnik KNOJ-a na II. zasjedanju Savjeta UNRRA-e u rujnu 1944. u Montrealu.¹⁰⁰

Između UNRRA-e i jugoslavenskih vlasti izbijali su česti nesporazumi oko prava vlasništva po dolasku robe, odnosno pomoći na jugoslavenski teritorij. Budući da stare vlade do sklapanja viškog sporazuma u lipnju 1944. nisu Centralnom odboru UNRRA-e poslale nikakav popis potreba za pomoći, UNRRA je sklopila sporazum sa savezničkom komandom Sredozemlja, tzv. Balkanski sporazum, u kojem stoji da će djelatnost UNRRA-e na Balkanu (Grčka, Jugoslavija, Albanija) u razdoblju vojne savezničke uprave biti pod kontrolom te iste vojne uprave.¹⁰¹ UNRRA je smatrala da ona ima pravo dispozicije te robe, s čime se Jugoslaveni nisu slagali, jer je taj sporazum kršio osnovno pravo na nacionalnu samostalnost. Bićanić, koji je na zasjedanju UNRRA-e u Montrealu predlagao ukidanje „Balkanskog sporazuma“, pisao je poznatom slovenskom piscu L. Adamiću da Amerikanci smatraju da će poslije njemačke okupacije u Europi naći „pustoš, dekompoziciju i kaos, te će trebati učiti ljude svemu, demokraciji i slobodi“, a da ne vide da je u Europi sada nastao novi život „preformiranih novih duša“ koje znaju što hoće. Bićanić smatra da nema nijednog pitanja kod UNRRA-e koje nema i svoju „političku stranu“.¹⁰² Zbog toga je jugoslavenska vlada 8. listopada 1944. odbila pomoć ALM-a (*American Legion of Merit*), kojeg je ovlasila UNRRA za dodjelu pomoći, jer je prihvatiti njezinu pomoć značilo dopustiti savezničkim vojnim snagama da one dijele pomoć narodu i dobiju

¹⁰⁰ Zanimljivo je da u memoarima Savice Kosanovića stoji da je UNRRA stajala čvrsto pod kontrolom Amerikanaca, te su i Britanci, a posebno Sovjeti, bili distancirani prema toj organizaciji, kao proizvedenoj ruci „američke moći“. Kosanović tvrdi ni da Bićanić tada nije vjerovao u mogućnosti UNRRE. Savica, KOSANOVIĆ, *Jugoslavija je morala umrijeti*, Globus – Arhiv Jugoslavije, Zagreb – Beograd, 1984., 188-210, ŠEPIĆ, n. dj., 307.

¹⁰¹ HDA, fond 1005., ARB, kut. 4., pismo Bićanića ministru za trgovinu, 15. IX. 1944. Bićanić navodi da je ugled jugoslavenskih delegata pao zbog neaktivnosti, da je UNRRA-e u predradnjama za pomoć već „znatno odmakla, stvarajući planove za rad u Jugoslaviji bez našeg sudjelovanja, pa i našeg znanja.“

¹⁰² ŠEPIĆ, n. dj., 309.

kontrolu važnijih pomorskih luka u zemlji. Otvoreno miješanje ALM-a u unutarnja pitanja Jugoslavije bilo je neprihvatljivo za jugoslavensku vladu.¹⁰³ Jugoslavenskoj su vladi takvi uvjeti UNRRA-e „s političkom pozadinom“ bili neprihvatljivi, o čemu svjedoči i Kosanović kada se sastao s Bićanićem još 2. kolovoza 1944. u Londonu, a Bićanić mu rekao da od toga s UNRRA-om „neće biti ništa. To je sve samo jedan američki hohštapleraj“.¹⁰⁴ No, materijalno opskrbljivanje i pomoć u prehrani za narode Jugoslavije bili su ključni, te su pregovori nastavljeni.

Unatoč nesporazumima, Bićanić se zajedno s veleposlanikom Jugoslavije u SAD-u Savicom Kosanovićem i drugim vladinim predstavnicima posebno angažirao oko realizacije dogovora o osnivanju šireg sporazuma između UNRRA-e i nove Jugoslavije, te je u Washingtonu s direktorom UNRRA-e Herbertom Lehmanom pregovarao o detaljima pomoći te organizacije Jugoslaviji. Kada je postignuo suglasje oko ideje da se sovjetski građanin M. A. Sergejčuk imenuje za direktora UNRRA-e za Jugoslaviju, sporazum je bio na vidiku. Sporazum o dodjeli pomoći potpisan je 24. ožujka 1945., kada su ga potpisali R. Hendrickson, zamjenik generalnog direktora, i Nikola Petrović, ministar trgovine i opskrbe Vlade Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ).¹⁰⁵ Tijekom iste godine Bićanić sudjeluje u pregovorima u Londonu, San Franciscu, Washingtonu (sâm ili s Vladimirom Velebitom) o produženju ugovora s UNRRA-om i načinu raspodjele njezine pomoći u Jugoslaviji.¹⁰⁶

Bićanić je ušao u nove strukture vlasti u vladi Tito – Šubašić kao predstavnik HSS-a. Međutim, on se još od londonskog razdoblja s politikom HSS-a prema novoj komunističkoj vlasti u zemlji nije slagao. S obzirom na to da je Maček iz emigracije ustrajao na svojim antikomunističkim stajalištima, Bićanić se tada otvoreno suprotstavio Mačekovoj politici i približio stavovima prokomunističkog HRSS-a.¹⁰⁷ U svojem pismu u zagrebačkom *Slobodnom Domu* 29. srpnja 1945. Bićanić zamjera Mačeku što se tijekom rata nije stavio na stranu partizanskog pokreta, što se ne priklanja suradnji s Narodnom frontom u poraću te što dopušta da se uz njegovo ime „vežu nade potučene reakcije“. U pismu Bićanić piše: „Sada vidim jasno, da ste zauzeli politički stav, u kojem ne samo da Vas mogu slijediti, nego smatram svojom dužnošću, da Vašu politiku suzbijam. (...) Čini se, da i Vi i neki hrvatski krugovi niste

¹⁰³ PLENČA, n. dj., 296.

¹⁰⁴ KOSANOVIĆ, n. dj., 245.

¹⁰⁵ SPEHNJAK, n. dj., 168. HDA, fond 1005., ARB, kut. 5., članak „Sjajan doček za jugoslavensku delegaciju priredjen u Frisco“.

¹⁰⁶ Detaljnije u djelovanju UNRRE u Jugoslaviji vidi u: Branko, PETRANOVIĆ, Pomoć UNRE Jugoslaviji, *Istorija XX veka*, II., 1961., Beograd, 163-222.

¹⁰⁷ Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS) bila je organizacija koju su osnovali članovi HSS-a, odnosno onaj dio stranke koji se pridružio partizanima. Prvaci HSS-a u rujnu 1945. na konferenciji stranke u hotelu *Esplanade* u Zagrebu odbacili su zamisao o ujedinjenju s HRSS-om.

dovoljno ocijenili ogromnu važnost, koju je imala za hrvatski narod borba NOP-a, predvođena maršalom Titom. Treba svi Hrvati da znadu, kako je bio težak položaj hrvatskog naroda među Ujedinjenim narodima zbog zlodjela ustaša i pasivnosti drugih Hrvata (...) sve dok se nije pojavio 'veliki narodni otpor' u hrvatskim krajevima u jesen 1943. (...) sve dok nije svjetska javnost čula za maršala Tita, za otvorenu borbu hrvatskog naroda i njegove žrtve." U nastavku pisma Bićanić pita Mačeka što od danas može ponuditi hrvatskom narodu: „Jednu drugu Jugoslaviju, organiziranu u borbi protiv Titove. Konačni bi ishod mogao biti ako bi „antikomunističke“ snage pobijedile, organiziranje jedne Jugoslavije bijelog terora kralja Petra i Draže Mihajlovića, hrvatoždera Milan Gavrilovića i Slobodana Jovanovića, slabića Dragiša Cvetkovića ili Krekovich klerikalaca, u čijem bi Vi društvu bili.“¹⁰⁸ To otvoreno pismo značilo je konačni prekid Bićanića s Mačekom i vodstvom HSS-a, te od tada on u krugovima HSS-a u emigraciji, ali i među HSS-ovcima u domovini ima status renegata, odnosno otpadnika.¹⁰⁹

Prema britanskim izvorima, Bićanić je pripadao među najistaknutije intelektualce iz srednje klase s demokratskim ugledom poput Andrije Štampara iz Hrvatske, Dragoljuba Jovanovića i Jaše Prodanovića iz Srbije te Josipa Vidmara i Franca Bevka iz Slovenije, koji su prihvatili režim, iako, kako piše B. Davidson, član britanske vojne misije, „ne smatram da su svi njime zadovoljni“. Bićanić je prema istim izvorima realno pristupao problemu u razorenoj zemlji: „Ovi su ljudi imali svoju revoluciju. Stvar je sada sređena. Sada možemo nastaviti s obnovom.“¹¹⁰ I Bogdan Radica piše da su predstavnici HSS-a u vladi Tito – Šubašić ponekad bili posve slijepi na komunističko preuzimanje vlasti, te su neki odgovali uzrečicom Bićanićevom tada u Beogradu 1945. godine: „Pa i komunistička Jugoslavija! Neka je! Samo da nije čaršijska i velikosrpska!“¹¹¹

Dana 3. listopada 1945. Bićanić se oženio Engleskinjom Soniom Wild, koju je upoznao u jesen 1943. godine u Engleskoj, a koja je služila u ženskim teritorijalnim jedinicama (ATS). Nakon nekoliko dana novi bračni par preselio su u Beograd i privremeno smjestio u hotelu Moskva. Međutim, boravak u Beogradu bio je kratkotrajan. U strukturama vlasti Bićanić je ostao sve do izbora godine 11. studenog 1945., nakon kojih su komunisti potpuno preuzeli vlast u zemlji. Ekonomist Uroš Dujštin tvrdi da je povod njegovu smjenjivanju bilo njegovo protivljenje sklapanju za Jugo-

¹⁰⁸ Rudolf, Bićanić, Otvoreno pismo g. dru Vladku Mačeku, *Slobodni dom*, br. 25., 5. VIII. 1945., 1-2.

¹⁰⁹ Koliko su tada vodeći HSS-ovci, ali i njihovi nasljednici, pamtili Bićanićev potez, govori, prema kazivanju njegova sina Ive Bićanića, podatak da je on osobno verbalno bio napadnut na jednom sastanku vodstva HSS-a početkom demokratskih promjena u Hrvatskoj 1989. – 1990., kada se u domovini obnavljao HSS. Rečeno mu je da „oni i danas pamte njegovog oca i njegove optužbe prema Mačeku.“

¹¹⁰ SPEHNJAK, n. dj., 73.-75.

¹¹¹ Bogdan, RADICA, *Hrvatska 1945.*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1974., 8.

slaviju nepovoljnog trgovinskog ugovora sa SSSR-om.¹¹² Britanski izvori potvrđuju da je Bićanić samostalno dao ostavku na svoju dužnost i „povukao se u Zagreb“.¹¹³ Uglavnom, zahvaljujući svojim stavovima, raskidu s HSS-om te prihvaćanjem politike NOP-a još u Londonu, Bićanić sigurno nije bio u nemilosti komunističke vlasti. Početkom 1946. Bićanić je zamolio ministra vanjske trgovine Nikolu Petrovića da ga razriješi dužnosti i „stavi na raspoloženje“, pri čemu je još ranije dobio signale s najviše razine vlasti u NR Hrvatskoj (ministar pravosuđa Dušan Brkić) da će se za njega u Zagrebu naći mjesto profesora na Zagrebačkom sveučilištu. Tako u pismu majci od 27. siječnja 1945. piše da je jedan njegov prijatelj „savezni ministar“ govorio s Vladimirom Bakarićem o njegovu namještenju na Sveučilištu i da je to „gotova stvar“.¹¹⁴ Bogdan Radica u Rimu je primio vijest tek 4. ožujka 1946. da je Bićanić „likvidiran“ i da je morao napustiti Beograd.¹¹⁵

10. Zagrebačko razdoblje (1946. – 1968.) – profesor za Pravnom fakultetu za ekonomske teme

Povratkom u Zagreb na mjesto sveučilišnog profesora na Pravnom fakultetu, na Katedri ekonomike Jugoslavije, Bićanić se mogao posve posvetiti svojem pravom zanatu, znanosti. Zajedno sa suprugom Soniom vratio se u obiteljski stan u Zagrebu, da bi uskoro, posredovanjem prijatelja Vladimira Vranića, dobio stan u Ulici braće Kavurić (danas Hebrangova).¹¹⁶ Njegova supruga u svojim memoarima tvrdi da je u Zagrebu od početka obitelj živjela „pod budnim okom prisмотрe okoline.“¹¹⁷ Prema Dujšinu, nakon povratka: „Bićanić je upravo vrtoglavim tempom objavljivao znanstvene radove u zemlji i inozemstvu. Od dolaska na fakultet objavio je u zemlji oko 130 članaka, rasprava i prikaza (među inima i desetak knjiga), te 72 rada (od čega i nekoliko knjiga u inozemstvu. Radovi su mu objavljivani i posmrtno, od čega 6 u zemlji i 4 u inozemstvu. Širina njegovog znanstvenog interesa bila je upravo zapanjujuća. Bavio se demografijom, agrarnom ekonomijom, ekonomskom poviješću, vanjskom trgovinom, teorijom tržišta, privrednim razvojem, planiranjem, sociologijom – pa čak i problemima informatike (...) iznosio je svoje mišljenje čak i kada je bilo suprotno službenim stavovima i politici. No činio je to s mjerom, dobro znajući

¹¹² Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, Dom i svijet – Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004., 28. (predgovor Uroša Dujšina, 16.)

¹¹³ SPEHNJAK, n. dj., 311.

¹¹⁴ ORB, Kutija pisma, Beograd, 27. I. 1946.

¹¹⁵ RADICA, n. dj., 290.

¹¹⁶ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 153.

¹¹⁷ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 135; 137.

da je politika umjetnost mogućeg.¹¹⁸ U početku se intenzivno bavi gospodarskom poviješću Hrvatske. Autor je više radova o toj temi, pri čemu mu je najvažnije djelo *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750.–1860. Počeci kapitalizma u hrvatskoj ekonomici i politici*¹¹⁹

Bićanić kao znanstvenik budno prati političke promjene u zemlji i nalazi pukotine u komunističkom sustavu te se zalaže za odlučni odmak od autoritarnog centralizma i političkog terora staljinističkog tipa, naravno na znanstveni način. Tako je npr. u nizu radova ukazivao i na političku dimenziju odnosa planera i političara. Tu je isticao da se planiranje rado prikazuje kao znanstveno utemeljen i zato „objektivan“ proces donošenja odluka, iz čega bi slijedilo da ono oslobađa političare odgovornosti za donesene odluke. U nizu objavljenih rasprava o tom pitanju npr.: „O planu i sistemu“ (*Ekonomska politika*, 1964.) Bićanić je ukazivao na to da osnovne odluke o razvojnoj politici moraju biti političke i da ih zato moraju donositi političari – i za njih snositi odgovornost. Planovi su samo provedba tih političkih odluka.¹¹⁹ Bićanić se u nekim dokumentima 1950-ih godina, kao sudionik na međunarodnim skupovima, pojavljuje kao tzv. informator britanskih službi, jer je otvoreno govorio o pojedincima iz vrha jugoslavenske vlasti. Tako je zabilježeno da se 1955. pozitivno izrazio o Bakariću, kojeg je nazvao „zapadnjački nastrojenim.“¹²⁰ Osim toga Dragoljubu Jovanoviću, koji ga je posjetio u Zagrebu 1959., Bićanić se povjerio da „u Hrvatskoj privredu i prosvjetu drže Srbi“¹²¹. Jovanović u memoarima spominje i epizodu njegova sukoba s također poznatim ekonomistom Mijom Mirkovićem „oko udžbenika za isti predmet: Ekonomika SFRJ. I pred sudom su se gonili.“¹²² Te informacije o Bićanićevim političkim stavovima poslije rata vrlo su rijetke; prema svjedočanstvima iz obitelji, nije održavao kontakte s bivšim pripadnicima HSS-a. Bićanićeve knjige i podaci o gospodarskim paritetima i odnosima Hrvatske i Srbije između dva rata i poslije 1945. bili su često analizirani tijekom hrvatskog proljeća 1970./1971. godine, kada je opet došlo do napetosti s beogradskim saveznom centrom.¹²³

Uza znatnu znanstvenu produkciju, Bićanić cijelo vrijeme nastupa u javnosti sa svojim predavanjima koja izazivaju pozornost. Izuzetno je aktivan i na među-

¹¹⁸ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj. (predgovor Uroša Dujšina, 16.)

¹¹⁹ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj. (predgovor Uroša Dujšina, 18.). Ovdje vidi detaljno Bićanićevo znanstvenu djelatnost poslije 1945. godine.

¹²⁰ Tvrtko, JAKOVINA, *Američki komunistički saveznik 1945-1955.*, Profil – Srednja Europa, Zagreb, 2003., 434.

¹²¹ JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi*, n. dj., 87.

¹²² JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi*, n. dj., 87.

¹²³ Zdenko, RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 418.

narodnom polju. Sudjelovao je u radu mnogih domaćih i međunarodnih skupova ekonomista i sociologa: *III. konferencija međunarodnog društva za izučavanje narodnog dohotka i bogatstva* (Castel Gandolfo, 1953.), *III. svjetski kongres sociologa* (Amsterdam, 1956.), *V. konferencija međunarodnog udruženja za istraživanje narodnog dohotka i bogatstva* (Pietersberg, 1957.), *IV. svjetski kongres sociologa* (Stresa, 1959.), *II. međunarodni kongres ekonomista* (Beč, 1963.), *Posavetovanje društva ekonomistov* (Maribor, 1965.), *XIII. međunarodni kongres agrarnih ekonomista* (Sydney, 1967.) i dr. Suradivao je s UNESCO-om (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) i specijaliziranom agencijom FAO (*Food and Agriculture Organization*) te bio pravi ili počasni član više stranih društava ekonomista i sociologa, kao i Društva ekonomista te Povijesnog društva Hrvatske.¹²⁴

Vrijednost Rudolfa Bićanića očitovala se osobito u njegovu pedagoškom djelovanju na fakultetu i u okruženju studenata. Osim širine Bićanićeva znanstvenog interesa, piše Dujšin, treba istaknuti dalekosežnost njegovih ideja. U svojim se razmišljanjima nikad nije dao zanijeti igrama bezličnim makroekonomskim kategorijama ni apstraktnim iskazima statističkih podataka, kojima se obilno koristio. „Nikad ne zaboravite da iza svih ovih brojaka stoje živi ljudi“, govorio je.¹²⁵ Preminuo je iznenađeno 6. kolovoza 1968., pri čemu je obitelj primila niz pisama sućuti iz cijelog svijeta.¹²⁶

Tribute to the Biography of Rudolf Bićanić (1905–1968)

Summary

Based on archive sources, personal legacy of the Bićanić family, as well as periodicals and written works, the paper analyses the life and career of Dr. Rudolf Bićanić, one of the champions and ideologists of the Croatian Peasants' Party in the interwar period in old Yugoslavia, particularly his activity as one of the leaders of *the economic association*; member of Yugoslav Immigration Government (Vice-Governor of the National Bank of Yugoslavia); and his joining the National Liberation Movement during World War II. Following, Bićanić's active operation as representative of Yugoslav authorities in negotiations with the UNRRA after World War II, and – in brief – his fruitful teaching period as professor of economy at the Faculty of Law of the University of Zagreb are presented.

Keywords: Rudolf Bićanić; biography; Croatian Peasants' Party; ideology; Immigration Government; National Liberation Movement; economy; history of agrarianism.

Dr. sc. Željko Karaula, znanstveni suradnik
Banovine hrvatske 26b, HR - 43000 Bjelovar
historik2000@gmail.com
098/492941

¹²⁴ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1928> (10. IX. 2016.)

¹²⁵ Rudolf, BIĆANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, n. dj. (predgovor Uroša Dujšina, 19.)

¹²⁶ WILD-BIĆANIĆ, n. dj., 197.